

ks. Eugeniusz Ziemann SCJ

Wyższe Seminarium Misyjne Księży Sercanów w Stadnikach

ORCID: 0000-0002-4623-0026; e-mail: eugenio@kr.onet.pl

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.21.010.13723>

BOŻE SERCE W MISTERIUM SWOJEGO OTWARCIA NA WSPÓŁCZESNY ŚWIAT

GOD'S HEART IN THE MYSTERY OF ITS OPENING TO THE MODERN WORLD

Abstrakt

Czy nabożeństwo i kult Najświętszego Serca Pana Jezusa są wciąż aktualne w misji Kościoła? Próbą odpowiedzi na to pytanie jest tekst *Boże Serce w misterium swojego otwarcia na współczesny świat*. Biblijne ujęcie słowa „serce” ma zasadniczo znaczenie symboliczne i przenośne. Wielokrotnie występuje w połączeniu ze słowem „miłość” zarówno w odniesieniu do Boga, jak i człowieka. Wcielony Bóg, Słowo Ojca, stał się prawdziwym człowiekiem o kochającym sercu i odkupił świat. Serce Jezusa przebite włócznią żołnierza na krzyżu jest wciąż otwarte na współczesność przez swoją miłość. Szczególne miejsce pod tym względem zajmuje szerzenie idei społecznego królestwa Serca Jezusa oraz cywilizacji miłości.

Słowa kluczowe: serce, miłość, wcielenie, odkupienie, misterium, społeczne królestwo, cywilizacja miłości, Serce Boże, Serce Jezusa

Abstract

Is the reverence and cult of the Sacred Heart of Jesus still topical in the mission of the Church? The text „God’s Heart in the mystery of its opening to the modern world” is an attempt to answer the question above. Biblical depiction of the word „heart” has basically symbolic and allegoric meaning. Repeatedly this word appears in connection with the word „love” both in regard to God and human. Incarnated God, the Word of the Father, became truly human with the loving heart and he redeemed the world. The Heart of Jesus pierced with the soldier’s spear on the cross is still open to the present day with his love. A special place in this regard is given to spreading the idea of the social kingdom of the Heart of Jesus and the civilization of love.

Keywords: heart, love, incarnation, redemption, mystery, social kingdom, civilization of love, God’s Heart, Heart of Jesus

Wstęp

Przygotowania do obchodów 100. rocznicy poświęcenia jezuickiej bazyliki Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie, a także 100-lecie aktu zawierzenia narodu i Kościoła w Polsce Bożemu Sercu przez episkopat w 1921 roku stanowią okazję do refleksji nad aktualnością kultu, nabożeństwa i duchowości Serca Jezusowego w zbawczej misji Kościoła, zwłaszcza w Kościele polskim. Zagadnienie *Boże Serce w misterium swojego otwarcia na współczesny świat* jest jednym spośród wielu tematów związanych z przygotowaniem do owocnego przeżywania wspomnianych jubileuszy. Ujęcie tej problematyki w aspekcie historycznym oraz teologiczno-duchowym odkrywa istotne etapy i treści, które kształtowały pobożność do Serca Jezusa na przestrzeni wieków w odmiennych kontekstach kulturowych i religijnych. Mając swoje źródło w Starym i Nowym Testamencie, tradycji Kościoła, a także doświadczeniu mistycznym licznych świętych, zarówno konsekrowanych, jak i świeckich, jednoznacznie wskazują, iż istotą tej pobożności jest odwieczna miłość Boga (por. 1 J 4,8). Bóg, objawiając samego siebie człowiekowi w misterium Serca Słowa Wcielonego, przebitego włócznią żołnierza na krzyżu (por. J 19,34), wska-

zuje, że właśnie to Serce jest dla człowieka bramą prowadzącą przez miłość do Boga Miłości, do zjednoczenia z Nim i wynagradzania miłością za odrzuconą i wzgardzoną miłość. Co więcej, staje się ono wciąż aktualnym miejscem odpowiedzi na współczesne troski człowieka, jego niepokoje i nadzieje, a także na kryzys wartości chrześcijańskich i poszukiwanie dróg prowadzących do ożywienia wiary i budowania cywilizacji miłości w nurcie nowej ewangelizacji.

Mówiąc o Sercu Bożym i Jego otwarciu na współczesność, należy uwzględnić kontekst historiozbowczy kultu, nabożeństwa i duchowości Serca Pana Jezusa, obejmujący dwa etapy. Pierwszy, prywatny, rozwijał się głównie w środowisku mniszym i życia konsekrowanego, opierając się na doświadczeniach mistycznych i kontemplacji. Drugi zaś, publiczny, został zapoczątkowany w drugiej połowie XVII wieku przez francuską wizytkę św. Małgorzatę Marię Alacoque¹. W otrzymanych przez nią od Bożego Serca objawieniach prywatnych zawarte było orędzie skierowane do wszystkich ludzi. Jezus określił istotne elementy kultu i nabożeństwa, ich formę oraz praktyki. Szczególną rolę w szerzeniu publicznego kultu Najświętszego Serca Jezusa w duchu orędzia z Paray-le-Monial odegrał Kościół na ziemiach polskich za sprawą apostołskiej działalności sióstr wizytek, ojców jezuitów, pijarów oraz ówczesnego episkopatu Polski². Obecnie kult Serca Jezusowego propagują liczne instytuty życia konsekrowanego oraz stowarzyszenia życia apostołskiego, bazując na własnym charyzmacie i własnej misji, a także osoby świeckie zrzeszone w licznych bractwach, ruchach i stowarzyszeniach żyjących duchowością Serca Jezusowego³.

¹ Zob. E. ZIEMANN, *Małgorzata Maria Alacoque*, w: tenże (red.), *Encyklopedia katolicka* (dalej: *Ek*), t. 11, Lublin 2006, k. 1019-1021.

² Zob. J. MISIUREK, *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*, Lublin 2014, s. 23-40; E. ZIEMANN, *Kult Najświętszego Serca Jezusa w Polsce w perspektywie 250. rocznicy ustanowienia święta*, w: J. Królikowski, J. Wełna (red.), *Odnowić pamięć o miłości Bożej. Materiały z sympozjum naukowego poświęconego kultowi Serca Jezusowego*, Kraków 2014, s. 7-48.

³ Por. E. ZIEMANN, *Serce Jezusa*, w: E. Gigilewicz (red.), *Ek*, t. 18, Lublin 2013, k. 11-27.

Termin „serce” w Biblii

Słowo „serce”, ze względu na jego wieloznaczność, jest jednym z najbogatszych w treść pojęć odnoszących się do fizyczności, duchowości i uczuciowości człowieka⁴. W Biblii termin „serce” (hebr. *leb, lebab*, gr. *kardia*, łac. *cor*) występuje około 1000 razy w Starym Testamencie i około 150 razy w Nowym Testamencie. Serce w znaczeniu dosłownym, anatomicznym, jako centralny organ ciała ludzkiego, który jest odpowiedzialny za funkcje życiowe i siły fizyczne człowieka, pojawia się bardzo rzadko (por. 2 Sm 18,14; 2 Krl 9,24; Oz 13,8; Ps 38,11; Iz 1,5). W przeważającej liczbie wystąpień, zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie, ma ono znaczenie przenośne i symboliczne, gdyż odnosi się do sfery życia wewnętrznego człowieka, jego osobowości, wskazuje na centrum osoby, jej wewnętrzną naturę, zdolności intelektualne, rozumność, bogatą sferę emocjonalną człowieka, jego stany psychiczne, relacje z Bogiem oraz postawy moralne⁵.

Serce w Piśmie Świętym jest symbolem jakości życia ludzkiego, zależnego od jego stanów emocjonalnych i uczuciowych, m.in. radości i smutku („Serce radosne twarz rozwesela, gdy ból w sercu, to i duch przygnębiony” – Prz 15,13), bólu i rozpacz („Moje łono, moje łono! Wić się muszę w boleściach!” – Jr 4,19), wewnętrznego pokoju („Serce spokojne jest życiem dla duszy” – Prz 14,30), a także wzburzenia na skutek przypadkowej śmierci bliźniego („aby ścigający mściciel krwi, wzburzony gniewem, nie dosięgnął go ze względu na zbyt daleką drogę i życia go nie pozbawił” – Pwt 19,6)⁶. Serce skupia też w sobie przeżycia afektywne, zarówno pozytywne, takie jak odwaga („Wtedy przelęknie się na-

⁴ Por. L. POLESZAK, *Serce Zbawiciela. Kult Najświętszego Serca Jezusowego w Zgromadzeniu Księży Najświętszego Serca Jezusowego (1878-2009)*, Kraków 2010, s. 91.

⁵ Por. *Serce*, w: X. Léon-Dufour (red.), *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1990, s. 871-874; S. T. ZARZYCKI, *Serce*, w: M. Chmielewski (red.), *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin-Kraków 2002, s. 808-809; A. KIEJZA, *Serce*, w: E. Gigilewicz (red.), *Ek*, t. 18, dz. cyt., k. 6-7; C. A. BERNARD, *La spiritualità del cuore di Cristo culto-devozione-spiritualità*, w: *La spiritualità del cuore di Cristo*, Bologna 1990, s. 50.

⁶ Zob. M. LURKER, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989, s. 210; A. KIEJZA, *Serce*, dz. cyt., k. 6.

wet najmocniejszy, który ma serce lwa” – 2 Sm 17,10) i ufność („Z całego serca Panu zaufaj, nie polegaj na swoim rozsądku” – Prz 3,5), jak i negatywne, np. nienawiść („Nie będziesz żywił w sercu nienawiści do brata” – Kpł 19,17) i lęk („Co się zaś tyczy tych, co pozostaną, ześlę na ich serca trwogę” – 26,36)⁷.

Biblijne serce jest ośrodkiem myśli⁸, miejscem poznania, rozumienia i pamięci⁹, medytacji i refleksji¹⁰, zamierzeń i decyzji¹¹. Serce człowieka ukształtowane przez Boga (por. Ps 33,15) pełni funkcję rozumu i jest otwarte na prawdę, która uzdalnia go do poznania Boga (por. Jr 24,7), a także do przyjęcia mądrości Bożej (por. Prz 23,26). Bóg zna wnętrze człowieka (por. Jr 11,20) i przenika jego serce (por. 1 Krn 29,17)¹².

Stanowiąc centrum wartości moralnych, serce jest symbolem osoby jako rzeczywistości cielesno-duchowej, a także pełni funkcję sumienia, które rozeznaje i wydaje osąd praktyczny o dobru i złu oraz przyjmuje postawę zgodną z wolą Bożą: „że strzegę prawości, a nie porzucam: za moje dni nie potępia mnie serce” (Hi 27,6). Brak wrażliwości na wskazania sumienia skutkuje jego wyrzutami, czyli „drżeniem serca”: „Potem jednak zadrżało serce Dawida z powodu odcięcia poły należącej do Saula” (1 Sm 24,6). Taka postawa prowadzi do nawrócenia, czyli przemiany serca przez jego duchowe „obrzezanie” (por. Pwt 30,6). Serce jednak może stać się zatwardziałe („i poszli za zatwardziałością swych

⁷ Por. S. T. ZARZYCKI, *Serce*, dz. cyt., s. 810.

⁸ „Na to pomyśleli sobie niektórzy z uczonych w Piśmie: On bluźni. (...) «Dlaczego złe myśli nurtują w waszych sercach?»” (Mt 9,3-4).

⁹ „(...) dają ci serce mądre i pojętne, takie, że podobnego tobie przed tobą nie było i po tobie nie będzie” (1 Krl 3,12); „Dam im serce zdolne do poznania Mnie, że Ja jestem Pan” (Jr 24,7); „Poznaj dzisiaj i rozważ w swym sercu, że Pan jest Bogiem, (...) i (...) nie ma innego” (Pwt 4,39). Poznanie ściśle łączy się z pamięcią: „Potem poszedł z nimi i wrócił do Nazaretu (...). A Matka Jego chowała wiernie wszystkie te sprawy w swym sercu” (Łk 2,51); „Pozostaną w twym sercu te słowa, które ja ci dziś nakazuję” (Pwt 6,6). Por. A. TESSAROŁO, *Teologia Serca Jezusowego*, tłum. Z. Morawiec, Kraków 1997, s. 28; J. ZIELIŃSKI, *Serce Jezusa. Początek i przeznaczenie człowieka*, Kraków 2014, s. 12.

¹⁰ „Maryja zachowywała wszystkie te sprawy i rozważała je w swoim sercu” (Łk 2,19).

¹¹ „Dobrze postąpiłeś, że powziąłeś zamiar zbudowania domu dla mego imienia, bo wypłynęło to z twego serca” (1 Krl 8,18).

¹² Zob. S. T. ZARZYCKI, *Serce*, dz. cyt., s. 809.

przewrotnych serc” – Jr 7,24), odporne i buntownicze („Naród ten ma serce odporne i buntownicze” – 5,23), obłudne („Ich serce jest obłudne, muszę pokutować!” – Oz 10,2), twarde („nie okażesz twardego serca wobec niego ani nie zamkniesz swej ręki przed ubogim swym bratem” – Pwt 15,7). Proces nawrócenia w Starym Testamencie wyrażają też terminy: „rozdarcie serca przed Bogiem” (por. Jl 2,13), „pokorne i skruszone serce” (por. Ps 51,19), „serce nowe, z ciała” (por. Ez 36,26). O wartości człowieka stanowi jego serce, a nie zewnętrzny wygląd (por. 1 Sm 16,7). Ponadto słowo „serce” w Biblii określa relację człowieka z Bogiem opartą na prawie miłości: „Będziesz więc miłował Pana, Boga twojego, z całego swego serca” (Pwt 6,5)¹³.

W Nowym Testamencie słowo „serce” (gr. *kardia*) odnosi się do naturalnego centrum fizycznego życia, jego życiowej siły oraz stanów psychicznych¹⁴. Akcentuje też różnicę między wewnętrzną i zewnętrzną manifestacją ludzkiej osoby¹⁵. Nowotestamentalne rozumienie pojęcia „serce” odnosi się do sfery sił duchowych, rozumu, woli, życia duchowego, a także wielorakich aspektów postaw człowieka wobec Boga, m.in. wiary, posłuszeństwa i niewiary („O, nierozumni, jak nieskore są wasze serca do wierzenia we wszystko, co powiedzieli prorocy!” – Łk 24,25), a także buntu, nieposłuszeństwa i zatwardziałości („umysłem pogrążeni w mroku, obcy dla życia Bożego, na skutek tkwiącej w nich niewiedzy, na skutek zatwardziałości serca” – Ef 4,18; por. Rz 2,5; 2 Kor 3,14-15). Ludzkie serce jest źródłem złych myśli („Z wnętrza bowiem, z serca ludzkiego pochodzą złe myśli” – Mk 7,21; por. Mt 15,19) i grzesznych pragnień („Dlatego wydał ich Bóg poprzez pożądania ich serc na łup nieczystości” – Rz 1,24). Bóg swoją mocą dokonuje nawrócenia serca

¹³ Zob. L. POLESZAK, *Serce Zbawiciela...*, dz. cyt., s. 94-96.

¹⁴ „Uważajcie na siebie, aby wasze serca nie były ociążane wskutek obżarstwa, pijaństwa i trosk doczesnych” (Łk 21,34); „Zsyłał wam deszcz z nieba i urodzajne lata, karmił was i radością napelniał wasze serca” (Dz 14,17); „Żyliście beztrosko na ziemi i wśród dostatków tuczylście serca wasze w dniu rzezi” (Jk 5,5). Por. A. KIEJZA, *Serce*, dz. cyt., k. 6.

¹⁵ „(...) żebyście w ten sposób mogli odpowiedzieć tym, którzy chlubią się swą powierzchownością, a nie wnętrzem własnego serca” (2 Kor 5,12); „My zaś, bracia, rozłączeni z wami na krótki czas, nie sercem, ale tylko niemożnością oglądania was (...)” (1 Tes 2,17). Por. 1 Sm 16,7; A. KIEJZA, *Serce*, dz. cyt., k. 6.

(por. Dz 16,14-15); posyła do serca swego Ducha (por. 2 Kor 1,22; Ga 4,6-7), który rozlewa w nim miłość (por. Rz 5,5); obmywa je swoją krwią (por. Hbr 10,22; 1 J 1,7); zamieszkuje w nim przez swoją łaskę (por. Ef 3,17)¹⁶.

Słowo „miłość” w Biblii

Miłość Boga do człowieka i człowieka do Boga istnieje w nierozdzielalnym związku z symbolem serca, stanowiąc centralne zagadnienie Pisma Świętego. Słowo „serce” w kulturze biblijnej oraz większości innych kultur określa głębię ludzkiego wnętrza, wyraża jego wolę, myśli i uczucia. W znaczeniu symbolicznym stanowi też źródło miłości, zarówno Boga, jak i człowieka.

W Starym Testamencie od momentu stworzenia człowieka Bóg otaczał go swoją dobrocią, czyli miłością (por. Rdz 1-2), zaś po grzechu pierwotnym przejawem Jego miłości było miłosierdzie przekazane w formie obietnicy zbawienia¹⁷. Manifestując Izraelitom swoją miłość, żądał jej odwzajemnienia (por. Pwt 6,4-5). Prorocy, będąc powiernikami Boga wobec ludu, ukazywali Jego miłość w licznych obrazach biblijnych, m.in. miłości ojca do syna („Miłowałem Izraela, gdy jeszcze był dzieckiem, i syna swego wezwałem z Egiptu” – Oz 11,1), matki do niemowlęcia („Czyż może niewiasta zapomnieć o swym niemowlęciu, ta, która kocha syna swego łona? (...) gdyby ona zapomniała, Ja nie zapomnę o tobie” – Iz 49,15), oblubieńca do oblubienicy czy męża do żony (por. Oz 2,21n; Jr 2,2), w postaci dobrego pasterza (por. Ez 34) oraz obrazie winnicy: „Chcę zaśpiewać memu Przyjacielowi pieśń o Jego miłości ku swojej winnicy!” (Iz 5,1)¹⁸.

O wzajemnej relacji „serca” i „miłości” traktują nowotestamentalne teksty. Trzej synoptycy zgodnie w swoim przekazie przytaczają w Ewangeliach przykazanie miłości Boga i bliźniego, akcentując w nim całkowi-

¹⁶ Por. S. T. ZARZYCKI, *Serce, dz. cyt.*, s. 809-810; M. LURKER, *Słownik obrazów...*, dz. cyt., s. 210; A. KIEJZA, *Serce, dz. cyt.*, k. 6-7; A. TESSAROLO, *Teologia Serca...*, dz. cyt., s. 37-38.

¹⁷ Por. *Miłość*, w: X. Léon-Dufour (red.), *Słownik teologii biblijnej...*, dz. cyt., s. 485.

¹⁸ Por. *Miłość*, w: A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny słownik biblijny*, Warszawa 1995, s. 737-739.

te oddanie „serca” i „miłości”: „*Będziesz miłował Pana Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem*” (Mt 22,37; por. Mk 12,30; Łk 10,27). Jezus zaś, objawiając Boga Ojca, wskazuje na swoje serce, które jest ciche i pokorne (por. Mt 11,29)¹⁹.

Podobnie św. Jan Apostoł, korzystając z bogatej symboliki „serca” i „miłości”, w swojej Ewangelii i listach mówi o ich znaczeniu zarówno w odniesieniu do Boga Ojca, Jezusa Chrystusa, jak i każdego człowieka. W Pierwszym Liście nazywa Boga miłością (por. 1 J 4,8). Miłość bowiem stanowi istotę Boga oraz jest Jego imieniem. W Ewangelii ukazuje zaś miłość Boga w relacji do Syna i w Jego zbawczej misji: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne. Albowiem Bóg nie posłał swego Syna na świat po to, aby świat potępił, ale po to, by świat został przez Niego zbawiony” (J 3,16-17). Jezus, zwracając się do apostołów w Wieczerniku podczas Paschy, akcentuje istotne znaczenie miłości w łonie rodzącego się Kościoła: „Trwajcie w miłości mojej!” (J 15,9); „To jest moje przykazanie, abyście się wzajemnie miłowali, tak jak Ja was umiłowalem. Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich. Wy jesteście przyjaciółmi moimi, jeżeli czynicie to, co wam przykazuję” (J 15,12-14)²⁰. W tym kontekście należy też odczytać opis śmierci Jezusa na krzyżu oraz przebicia Jego boku (por. J 19,28-34).

Symbole²¹ „serca” i „miłości” w przekazie biblijnym nabierają szczególnego znaczenia w kulcie fizycznego Serca Jezusa, gdyż jest ono symbolem miłości Boskiej i ludzkiej, duchowej i uczuciowej. Należy podkreślić, że nie stanowi ono przedmiotu kultu samo w sobie, lecz symbolizuje miłość do Ojca i ludzi; miłość, która obejmuje całą Osobę Jezusa Chrystusa, Boga Wcielonego²².

¹⁹ Por. A. TESSAROLO, *Teologia Serca...*, dz. cyt., s. 28.

²⁰ Zob. L. POLESZAK, *Serce Jezusa niezgłębione źródło miłości Boga*, Kraków 2007, s. 36-37.

²¹ Symbol oznacza rzecz lub ideę. Na gruncie religijnym symbole występują zwłaszcza w liturgii i sakramentologii. Por. J. HOJNOWSKI, *Słownik kultu Serca Jezusowego*, Kraków 2000, s. 219-220.

²² Por. J. HOJNOWSKI, *Słownik kultu...*, dz. cyt., s. 220.

Misterium Najświętszego Serca Jezusa

Termin „misterium” (gr. *mysterion*, lac. *mysterium*) w znaczeniu religijnym odnosi się do zbawczego dzieła Boga dokonanego przez Jezusa Chrystusa w czasie Jego ziemskiego życia²³. Kult Serca Jezusowego, sięgający korzeniami fundamentalnej prawdy starotestamentalnej, objawionej przez Chrystusa w Nowym Testamencie, iż „Bóg jest miłością” (1 J 4,8), stanowi manifestację miłości Boga do stworzenia zawartą w misterium wcielenia i odkupienia.

Serce Jezusa w misterium wcielenia

Święty Jan Apostoł w *Prologu* swojej Ewangelii napisał: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo. (...) A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas” (J 1,1.14). Słowa te wprowadzają w intymność życia Trójcy, a zwłaszcza w istotę ojcostwa Boga zarówno w wymiarze naturalnym, jak i nadprzyrodzonym, a także w decyzję miłości całej Trójcy w perspektywie odkupienia człowieka²⁴.

Według kard. Pierre’a de Bérulle’a²⁵ i o. Leona Jana Dehona²⁶, misterium wcielenia jako wydarzenie historiozbawcze stanowi integralną część

²³ Por. E. ZIEMANN, *Misterium*, w: tenże (red.), *Ek*, t. 12, Lublin 2008, k. 1264.

²⁴ Zob. E. ZIEMANN, *Być kapłanem Serca Jezusowego. Duchowość kapłańska o. Leona Jana Dehona (1843-1925)*, Kraków 2006, s. 282.

²⁵ Pierre de Bérulle urodził się 4 lutego 1575 roku w Cérilly (Francja). Studiował w jezuickim Collège de Clermont oraz na Sorbonie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1599 roku. W 1609 roku sprowadził z Hiszpanii do Francji zreformowane przez św. Teresę od Jezusa karmelitanek. W 1611 roku założył Oratorium naszego Pana Jezusa Chrystusa. Był czynnie zaangażowany w życie polityczne. W 1627 roku otrzymał od papieża Urbana VIII kapelusze kardynałski. Zmarł 2 października 1629 roku. Bérulle był twórcą francuskiej szkoły duchowości opartej na misterium wcielenia Syna Bożego. Por. E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 91-92 (przypis 27).

²⁶ Leon Dehon urodził się 14 marca 1843 roku w La Capelle (Francja). Po studiach prawniczych na paryskiej Sorbonie w 1864 roku obronił doktorat z prawa cywilnego, a w 1865 roku wstąpił do francuskiego seminarium św. Klary w Rzymie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1868 roku. Uzyskał doktorat z filozofii, teologii i prawa kanonicznego. Od 1871 roku podjął obowiązki duszpasterskie w robotniczej parafii Saint-Quentin. Rozwijał szeroką działalność społeczną w duchu encykliki papieża Leona XIII *Rerum novarum* (1891). W 1878 roku założył Zgromadzenie Księży Najświętszego Serca Pana Jezusa (sercanie). Zmarł 12 sierpnia 1925 roku w Brukseli, czcigodny sługa Boży. Por. M. DANILUK, *Dehon Léon*, w: R. Łukaszyk (red.), *Ek*, t. 3, Lublin 1985, k. 1098-1099.

stwórczego aktu Boga; co więcej, jest jego szczytem. Wcielenie ze względu na nowy porządek łaski dokonałoby się w czasie i przestrzeni niezależnie od konieczności zbawienia człowieka. W wydarzeniu tym uczestniczyła cała Trójca Przenajświętsza. Bóg jako Słowo stał się człowiekiem, a przyjmując ludzką naturę, ubóstwił ją. Wcielone Słowo jest Bogiem, bo posiada Boską Osobę i naturę. Jest też w pełni człowiekiem, gdyż Boska Osoba Słowa Wcielonego przyjęła ludzką naturę dzięki unii hipostatycznej. Na bazie tej wymiany człowiek stał się uczestnikiem misterium Słowa Odwiecznego i odzyskał pierwotną godność dziecka Bożego²⁷.

Wydarzenie wcielenia w wymiarze czasoprzestrzennym dokonało się w Nazarecie w chwili zwiastowania. Maryja, zachowana przez Boga od zmyślenia grzechu pierworodnego przez niepokalane poczęcie i wybrana na Matkę Słowa Wcielonego, w czasie dialogu z Gabrielem wypowiada swoje *fiat*: „Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa twego” (Łk 1,38) w całkowitej uległości wobec Boga. Zapewne w tym momencie zrealizowało się za sprawą Ducha Świętego misterium wcielenia Słowa w Jego odwiecznym *Ecce venio* Bogu przez doskonałe posłuszeństwo Ojcu: „Oto idę – w zwoju księgi napisano o Mnie – aby spełnić wolę Twoją, Boże” (Hbr 10,7)²⁸, a także zaczęło pulsować Jego Boskie i ludzkie serce²⁹.

Rysem charakterystycznym misterium Słowa Wcielonego jest Jego postawa unizienia wynikająca z przyjęcia ludzkiej natury, poddanej ze swej istoty całkowitemu wyniszczeniu: „On to, istniejąc w postaci Bożej, nie skorzystał ze sposobności, aby na równi być z Bogiem, lecz ogołocił samego siebie, (...) stając się podobnym do ludzi” (Flp 2,6-7). Należy podkreślić, że w momencie wcielenia Słowo, które przyjęło

²⁷ Por. P. DE BÉRULLE, *Œuvres complètes*, t. 7, Paris 1996, s. 89-99, 353-354, 423-426; E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 98-106; L. DEHON, *Koronki do Najświętszego Serca Jezusowego*, t. 1: *Wcielenie*, Kraków 2018, s. 7-8.

²⁸ Por. L. DEHON, *Œuvres Spirituelles* (dalej: OSp), t. 1, Andria 1982, s. 421-422; L. DEHON, *Notes sur l'Histoire de ma Vie* (dalej: NHV), t. 3, Roma 1977, s. 153-154; 165-166; OSp, t. 4, Andria 1984, s. 537-538.

²⁹ Najświętsze Serce zaczyna pulsować ludzką i Boską miłością od chwili, gdy Maryja Dziewica wyrzekła wielkodusznie swoje *fiat*: „niech mi się stanie” (Łk 1,38). PIUS XII, Encyklika *Haurietis aquas* o kulcie Najświętszego Serca Jezusowego, w: L. Poleszak (red.), *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła. Dokumenty Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa od Klemensa XIII do Benedykta XVI*, Kraków 2006, s. 151.

ludzkie ciało, stało się jednocześnie Ofiarnikiem i Ofiarą, Arcykapłanem i Pośrednikiem: „Podobnie i Chrystus nie sam siebie okrył sławą przez to, iż stał się arcykapłanem, ale [uczynił to] Ten, który powiedział do Niego: *Ty jesteś moim Synem, Ja Cię dziś zrodziłem*” (Hbr 5,5). Przekazanie Synowi przez Ojca funkcji arcykapłańskich wiązało się z utworzeniem w Nim kapłańskiego Serca, zdolnego do miłości i ofiary. Dlatego Serce Jezusa, Boga-Człowieka, jest Sercem uczłowieczonej Boskiej miłości³⁰.

Wcielenie streszcza historię relacji między Bogiem a człowiekiem, a także prawdę o Sercu Jezusa stanowiącym „zwornik treści teologicznych o Boskiej Osobie Wcielonego Słowa, Jego ludzkiej miłości duchowej i uczuciowej z całym życiem wewnętrznym oraz miłości Bożej wspólnej wszystkim osobom Trójcy Świętej”³¹.

Serce Jezusa w misterium odkupienia

Misterium Serca Jezusowego ma swoje korzenie zarówno w misterium wcielenia, jak i odkupienia. Otóż termin „odkupienie” (łac. *redemptio*) odnosi się do działania Bożego, które wyzwala człowieka ze zła grzechu i przywraca pierwotną więź z Bogiem. W odkupieniu wyróżnia się wymiar obiektywny (*redemptio obiectiva*), związany z działaniem Boga, oraz wymiar subiektywny (*redemptio subiectiva*), obrazujący recepcję tego działania przez człowieka. Mając swoje źródło w dobroci, miłosierdziu i świętości Boga, zostało uosobione w Słowie Wcielonym, którego misteria i stany stanowią misterium odkupienia³². Odkupienie, będąc dziełem całej Trójcy Świętej, skupia swoją uwagę na Osobie Słowa Wcielonego, które stanowi centrum odkupienia i jego warunek³³.

Męka i śmierć krzyżowa Jezusa, będąc ofiarą odkupieńczą, przywróciła po grzechu pierwotnym pierwotny porządek stworzenia i objawiła szczyt miłości Słowa Wcielonego do Ojca oraz do każdego człowieka. Zda-

³⁰ Por. Osp, t. 2, Andria 1983, s. 36; 528-531; 543-544; S. FALLEUR, *Cahiers*, „Studia Dehoniana” 10, Roma 1979, s. 66.

³¹ Zob. J. MISIUREK, *Serce Jezusa*, w: E. Gigilewicz (red.), *Ek*, t. 18, dz. cyt., k. 8.

³² Por. E. WÓJCIK, *Odkupienie*, w: E. Gigilewicz (red.), *Ek*, t. 14, Lublin 2010, k. 308-309.

³³ Por. M. Pyc, *Odkupienie*, w: E. Gigilewicz (red.), *Ek*, t. 14, dz. cyt., k. 312-314.

niem o. Leona Dehona, założyciela zgromadzenia księży sercanów, misterium męki Jezusa rozpoczyna się w Wieczerniku zapowiedzią zdrady Judasza. I chociaż nie była ona bezpośrednią przyczyną fizycznych cierpień Jezusa, to jednak raniła Jego Serce w kontekście miłości okazanej przez Niego w obmyciu nóg i pocałunku pokoju³⁴.

Następnym etapem misterium męki Słowa Wcielonego był ogród Getsemani – miejsce modlitwy, samotności, duchowej agonii i zdrady Judasza. W modlitewnym dialogu z Ojcem Jezus przyjął Jego wolę poddania się cierpieniu i męce w postaci „kielicha goryczy” (por. Mk 14,36), a także umacniającego „kielicha pocieszenia”. Towarzyszący Jezusowi w czasie modlitwy smutek odsłaniał cierpienie Jego Serca z powodu przyszłych cierpień fizycznych³⁵.

Kolejny etap misterium męki Jezusa stanowiły wydarzenia procesowe u arcykapłanów oraz w pałacu Piłata i Heroda. Ich konkluzją było ubiczowanie Jezusa (por. Mk 15,15-20; Mt 27,26-31; Łk 23,22-25; J 19,1-5)³⁶, cierniem ukoronowanie³⁷ i ukazanie Go tłumowi jako *Ecce Homo* (por. J 19,5) – poniżone bóstwo Chrystusa w Jego człowieczeństwie³⁸. Swoje znaczenie w misterium odkupienia miała też droga krzyżowa, na której Jezus spotkał bliskie i życzliwe Mu osoby, m.in. św. Jana Apostoła, Weronikę i płaczące niewiasty jerozolimskie. Szczególnie bolesne było spotkanie z Matką, która okazywała współczucie Sercu Syna przez miłość, wdzięczność i wynagrodzenie³⁹.

³⁴ Por. OSp 2, s. 20-321; OSp t. 3, Andria 1983, s. 364-365.

³⁵ Por. L. DEHON, *Koronki do Najświętszego Serca Jezusowego*, t. 2: *Męka*, Kraków 2019, s. 25-49; E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 287-289.

³⁶ Zob. J. KUDASIEWICZ, *Biczowanie Chrystusa*, w: R. Łukaszyk (red.), *Ek*, t. 2, Lublin 1976, k. 514-515.

³⁷ Zob. F. JÓZWIĄK, *Cierniem koronowanie*, w: R. Łukaszyk (red.), *Ek*, t. 3, dz. cyt., k. 472.

³⁸ W czasie mistycznych doświadczeń św. Małgorzata Maria Alacoque prawie zawsze widziała Jezusa jako *Ecce Homo* (poranione biczowaniem ciało i zeszpecone oblicze) z Sercem zranionym brakiem ludzkiej miłości oraz unieżonego w miłosnej ofercie pokuty i wysłużonej łaski Odkupienia. Por. OSp 1, s. 530-531; OSp 2, s. 327-328, 349-350; OSp 3, s. 204-206; NHV, t. 2, Roma 1976, s. 90; NHV 3, s. 122; H. DORRESTEIJN, *Vita e personalità di Padre Dehon*, Bologna 1978, s. 61; J. SZLAGA, B. WEGNER, *Ecce Homo*, w: R. Łukaszyk (red.), *Ek*, t. 4, Lublin 1983, k. 640-641.

³⁹ Por. E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 291-292.

Kulminacyjnym momentem misterium odkupienia było ukrzyżowanie i śmierć Jezusa na krzyżu. Obnażone ciało Słowa Wcielonego zostało przybite gwoźdźmi do krzyża, zaś umieszczony nad głową Jezusa napis: „Jezus Nazarejczyk, Król żydowski” (J 19,19; por. Mt 27,37; Mk 15,26; Łk 23,38) przekazywał prawdę, że krzyż jest ołtarzem i tronem Króla, symbolem zadośćuczynienia, miłości i wynagrodzenia. Jezus umierał na krzyżu trzy godziny. O godzinie 14 rozpoczęła się agonია, trwająca do godziny 15. W tym czasie Zbawiciel wieńczył swoją misję powierzeniem Maryi św. Jana, zaś św. Janowi swojej Matki (por. J 19,26-27). Wypowiedział też słowa wyrażające stan Jego ducha oraz kondycję fizyczną ludzkiej natury zmiażdżonej cierpieniem: „Pragnę” (19,28); „Boże mój, Boże mój, czemuś Mnie opuścił?” (Mk 15,34); „Dokonało się” (J 19,30); „Ojczy, w Twoje ręce powierzam ducha mego” (Łk 23,46). Jezus skonał o godzinie 15. Śmierć ujmowana w kategoriach męczeństwa jest szczytem miłości ofiarowanej Bogu przez człowieka. W przypadku Jezusa jej przyczyną nie było wyłącznie cierpienie fizyczne, lecz nadmiar Jego miłości ku stworzeniom⁴⁰.

W kontekście misterium Serca Jezusa kulminacyjnym momentem męki i śmierci Jezusa na krzyżu było przebicie boku: „(...) jeden z żołnierzy włócznią przebił Mu bok, a natychmiast wypłynęła krew i woda. Zaświadczył to ten, który widział, a świadectwo jego jest prawdziwe” (J 19,34-35). Świadectwo naocznego świadka, św. Jana, jest jednym z najważniejszych dla szerzenia duchowości, kultu i nabożeństwa Najświętszego Serca Jezusa. Wydarzenie to bowiem miało dla Ewangelisty swoistą dynamikę: zobaczył, kontemplował, uwierzył i zaświadczył, a jego historiozbowcze znaczenie potwierdził słowami z Księgi Zachariasza: „Będą patrzeć na tego, którego przebili” (12,10). Otwarty bok Jezusa jest objawieniem miłości Jego Serca i przedmiotem permanentnej kontemplacji Bożej miłości zarówno przez św. Jana, jak i rodzący się pod krzyżem Kościół⁴¹. Paschalny charakter tej sceny nawiązuje m.in. do zasłony

⁴⁰ Por. L. DEHON, *Koronki...*, dz. cyt., t. 2, s. 100-123; E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 292-295.

⁴¹ Zob. K. NAPONA, *Uwierzyli Pismu i Słowu. Lectio divina do wybranych fragmentów Ewangelii*, Kraków 2018, s. 179-183.

oddzielającej Święte Świętych w świątyni jerozolimskiej, która uległa rozdarciu się przez środek w momencie przebicia boku Jezusa (por. Łk 23,44-46), a także do rytualnego zabijania baranka paschalnego w świątyni oraz przygotowywania przez Żydów w swych domach wieczerzy paschalnej⁴².

Z przebicciem boku Zbawiciela wiązało się wypłynięcie krwi i wody (por. J 19,34). Bogata i obszerna refleksja biblijno-patrystyczna na temat symboliki tego zjawiska odnosi się zasadniczo do aspektów eklezjalnych i sakramentalnych. W ujęciu o. Dehona, symbolika wody i krwi wskazuje na człowieka pokornego. Kolor biały (bezbarwny) symbolizuje jego czystość i prostotę, zaś czerwony – żarliwą miłość skierowaną ku Najświętszemu Sercu. Ponadto symbolika krwi przypomina, że odkupienie każdego człowieka i całego świata dokonało się przez przelaną krew Jezusa Chrystusa⁴³.

W wydarzeniach męki i śmierci jest obecne arcydzieło miłości Jezusa. Dlatego łączenie się z Jego cierpiącym Sercem przez miłość uczy człowieka akceptacji wszystkich doświadczeń, które są darem Jezusowego Serca.

Serce Boże otwarte na współczesny świat

Publiczny rozwój kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa, zapoczątkowany w XVII wieku w Paray-le-Monial dzięki św. Małgorzacie Marii Alacoque i jej prywatnym objawieniom, miał na celu pomóc Kościołowi w odkryciu na nowo i przybliżeniu ówczesnemu światu fundamentalnej prawdy, że „Bóg jest miłością” (1 J 4,8). Istotny w tym procesie był kontekst historyczny – zagrożenia natury religijnej, społecznej i politycznej. Dlatego ukazanie człowiekowi Serca Jezusa, które jest pełne miłości i dobroci, budziło nadzieję na przemiany w wielu sektorach życia indywidualnego i społecznego.

Po kilku wiekach żywej obecności w Kościele kultu Bożego Serca, po wyżynach wzrostu, a czasem spadku jego popularności, zasadne jest

⁴² Por. L. DEHON, *Koronki...*, dz. cyt., t. 2, s. 126-136; E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 295-296.

⁴³ Por. E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 297-299; L. DEHON, *Koronki...*, dz. cyt., t. 2, s. 137-144.

pytanie, czy kult ten jest jeszcze aktualny i czy ma on przyszłość w kontekście zmasowanych ataków na wartości uniwersalne i chrześcijańskie.

Idea społecznego królestwa w misterium Serca Jezusowego

Twórcą koncepcji propagowania idei społecznego królestwa Serca Jezusowego w oparciu o prywatne objawienia św. Małgorzaty Marii Alacoque był o. Leon Jan Dehon. W czasie jednego z tych objawień Jezus żądał od niej wprowadzenia swojego Serca w życie osobiste, rodzinne i społeczne, aby relacje międzyludzkie były oparte na miłości Boga i bliźniego, sprawiedliwości, godności i wolności. Warto przypomnieć, że w XIX wieku we Francji miały miejsce masowe apostazje, zarówno w środowiskach robotniczych, jak i mieszczańskich. Wizja państwa bez Boga owocowała zlaicyzowaniem szkolnictwa i działalności charytatywnej, a popularne idee Wielkiej Rewolucji Francuskiej promowały koncepcję społeczeństwa ukształtowanego przez indywidualizm oraz liberalizm ekonomiczny i polityczny. Zagrożenie stanowiły także rewolucyjne hasła wolności, równości i braterstwa, demolujące ład społeczny, podważające normy moralne oraz nadprzyrodzoną misję Kościoła⁴⁴.

Należy stwierdzić, że Kościół francuski nie był odpowiednio przygotowany na konfrontację z ruchami liberalnymi i rewolucyjnymi. Według o. Dehona, środkiem zaradczym było wykorzystanie doświadczenia wiary minionych wieków oraz powrotu do niej w celu ożywienia chrześcijaństwa, zjednoczenia wierzących pod przewodnictwem papieża oraz oparcie go na miłości Bożego Serca do Kościoła i wiernych. Przywrócenie zasad sprawiedliwości społecznej i utraconego autorytetu Kościoła w społeczeństwie było niemożliwe ze względu na ateizm nierespektujący żadnego prawa, nawet konkordatu zawartego między państwem a Kościołem⁴⁵, a także ze względu na gallikanizm deprecjonujący Kościół oraz jego miejsce w społeczeństwie.

⁴⁴ Por. L. DEHON, *Œuvres Sociales* (dalej: OS), t. 4, Andria 1985, s. 256; OS, t. 1, Napoli-Andria 1978, s. 107, 203, 307, 376; A. BOURGEOIS, *Le Père Dehon et „Le Règne du Cœur de Jésus 1889-1892”*, „Studia Dehoniana” 25/1, Roma 1990, s. 112-115.

⁴⁵ Por. NHV 3, s. 116-117.

Zdaniem o. Dehona, demokracja chrześcijańska miała służyć budowaniu społecznego królestwa Serca Jezusowego, które w monarchii francuskiej od XVII do początku XIX wieku było realizowane przez praktykowanie kultu i nabożeństwa do Bożego Serca oraz uznanie Chrystusa Królem tam, gdzie toczy się życie społeczne⁴⁶. Rozwój idei społecznego królestwa Bożego Serca winien się realizować na płaszczyźnie indywidualnej i wspólnotowej, zwłaszcza przez odnowę życia chrześcijańskiego, które wywierałoby wpływ na struktury życia społecznego, ekonomicznego i politycznego wspólnot narodowych, respektujących istniejący religijny porządek moralny. Odnowa tego porządku obejmuje zarówno praktyki pobożne, jak i ducha ludzkiego przez miłość, miłosierdzie i sprawiedliwość, aby przejść z duchowego wymiaru królestwa Serca Jezusa do jego postaci społecznej, gdzie dochodzi do spotkania miłości ze sprawiedliwością, afirmujących Boga w strukturach społecznych⁴⁷. Realizacja tej idei wymagała pewnej symbiozy życia duchowego ze społecznym zaangażowaniem, zwłaszcza wśród duchowieństwa. Ograniczanie misji apostołskiej wyłącznie do zakrystii sprzyjało ideologii ruchów antykościelnych i antyklerykalnych, aby usunąć Kościół z życia społecznego, zaś duchownych utwierdzało w postawie bierności. Tymczasem miejsce duchowieństwa jest wśród ludu i ma odpowiadać na jego potrzeby religijne i społeczne⁴⁸.

Ojciec Dehon dostrzegał pilną potrzebę nadania społecznego charakteru idei miłości i wynagrodzenia, gdyż królestwo Serca Jezusowego bez tego aspektu byłoby niepełne. Zachwiany przez grzech porządek społeczny może być odbudowany jedynie przez wynagrodzenie, gdyż na kryzysy społeczne większy wpływ niż kryzysy ekonomiczne mają kryzysy moralne, kwestionujące znaczenie i wartość Dekalogu⁴⁹.

⁴⁶ Por. OS 1, s. 3, 31; A. BOURGEOIS, *L'expérience spirituelle du Père Dehon*, „Studia Dehoniana” 23, Roma 1990, s. 144; Y. LEDURE, *Il regno sociale del Sacro Cuore in Padre Dehon*, „Dehoniana” 74 (1988), s. 225-226, 230; A. TESSAROLO, *L'impegno sociale di Padre Dehon e la sua spiritualità*, „Dehoniana” 78 (1990), s. 147.

⁴⁷ Zob. OS 1, s. 7; OSp 3, s. 62-64; OSp 4, s. 546, 654; Osp, t. 7, Andria 1985, s. 16-17; A. BOURGEOIS, *L'expérience...*, dz. cyt., s. 49-50.

⁴⁸ Por. E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 252-253.

⁴⁹ Por. OSp 7, s. 32; OSp 4, s. 16; G. PALERMO, *Leone Dehon apostolo della riparazione*, Roma 1991, s. 143-146.

Wprowadzenie przez o. Dehona terminologii monarchistycznej do słownika myśli społecznej wynikało z objawienia, które akcentuje królewskość Jezusa Chrystusa, związaną z Bogiem Stwórcą, który przekazał Synowi władzę nad niebem i ziemią (por. Mt 11,27; 28,18). Zdaniem o. Dehona, królewski charakter Chrystusa prezentuje misterium Jego męki, a zwłaszcza Kalwaria, gdzie krzyż był Jego tronem, włócznia – berłem, korona z cierni – diademem, krew wypływająca z Serca – płaszczem królewskim, zaś napis umieszczony na krzyżu: „Jezus Nazarejczyk, Król żydowski” (J 19,19) – uznaniem tej godności, potwierdzonej przez Jezusa w rozmowie z Piłatem (por. Mk 15,2; Łk 23,3)⁵⁰.

Idea społecznego królestwa Serca Jezusowego wskazuje również na miłosierdzie, owoc miłości okazywanej człowiekowi zwłaszcza w obliczu nędzy i zagrożenia. Ewangelicznym przejawem takiej postawy Jezusa był płacz nad Jerozolimą, uzdrowienia niewidomych, głuchych, chromych i trędowatych, obecność przy osobach przeżywających chorobę i śmierć najbliższych, przy grzesznikach oraz doświadczających niesprawiedliwości, braku miłości i współczucia. Kapłani w szerzeniu takiego królestwa winni brać przykład z wielkich biskupów, misjonarzy i zakonników, a także z miłości św. Małgorzaty Marii Alacoque, wstawiającej się u Bożego Serca za każdym człowiekiem, a zwłaszcza za biednymi, dziećmi i duszami w czyśćcu. Według o. Dehona, praca kapłanów będzie owocna, jeżeli ich działania wesprze żarliwa modlitwa wiernych, wyprasza ją Boże błogosławieństwo dla apostołatu⁵¹.

Konieczność szerzenia idei królestwa Serca Pana Jezusa w życiu jednostek i społeczeństw jest znakiem czasu. Kościół, a także każdy wierzący, dostrzegając konsekwencje przemian determinujących styl postępowania i myślenia szerokich mas społecznych, które są zdominowane przez ateistyczne ideologie liberalne, konsumpcjonizm, indyferentyzm religijny, sekularyzm oraz globalny system komunikacji społecznej, winien wrócić do odnowienia wiary i życia chrześcijańskiego w oparciu o kult i duchowość Serca Jezusa.

⁵⁰ Por. OSp 4, s. 185-187; OSp 3, s. 156, 319-321; E. ZIEMANN, *Być kapłanem...*, dz. cyt., s. 253.

⁵¹ Por. OSp 1, s. 230-232; OSp 7, s. 18.

Cywilizacja miłości otwarciem Bożego Serca na współczesność

Otwarcie Bożego Serca na współczesny świat wiąże się z zagadnieniem cywilizacji miłości⁵². Prekursorem podjęcia tej problematyki był św. Paweł VI, papież, który po II Soborze Watykańskim widział odnowioną misję Kościoła w humanizacji świata przez budowanie cywilizacji miłości. Papież od 1970 roku w licznych przemówieniach nauczał m.in., że świat potrzebuje cywilizacji miłości i pokoju; cywilizacja miłości spełni marzenie świata o przemianie chrześcijańskiej ludzkości; dialektyką wszelkiej relacji między ludźmi winna być miłość rodząca miłość, a nie wzajemna nienawiść; cywilizacja miłości na obecnym etapie dziejów świata jest obowiązkiem każdego chrześcijanina. Troska papieża o propagowanie cywilizacji miłości wynikała z jego osobistej formacji religijnej, ukierunkowanej na kult Bożego Serca. Odnosząc się do tego kultu jako podstawy nowego ładu w świecie, św. Paweł VI wydał w 1965 roku dwa listy apostolskie: *Investigabiles divitias Christi* – o kulcie Najświętszego Serca Jezusowego z okazji 200. rocznicy ustanowienia święta Bożego Serca dla Kościoła w Polsce i Arcybractwa Rzymskiego, oraz *Diserti interpretes* – skierowany do sześciu wyższych przełożonych męskich instytutów życia konsekrowanego, m.in.: Zgromadzenia Misjonarzy Najświętszego Serca Jezusa (MSC), Zgromadzenia Jezusa i Maryi (CIM – eudyści), Zgromadzenia Najświętszych Serc Jezusa i Maryi (SSCC – sercanie z Picpus), Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego (SCJ – sercanie) oraz Towarzystwa Jezusowego (TJ – jezucici), inspirowanych duchowością Bożego Serca. Według św. Pawła VI, Serce Jezusa jest Sercem Kościoła, dlatego Kościół ma być znakiem

⁵² Termin „cywilizacja” (łac. *civilitas*, gr. *politeia*) – rozwinięty i doskonalszy model życia m.in. w starożytnym Rzymie oraz innych rozwiniętych miastach, różny od tego na terenach wiejskich. Od św. Pawła VI odnosi się do moralno-społecznego ideału cywilizacji opartego na miłości i prawdzie, stanowiąc integralną formę życia wspólnego. Cywilizacja miłości jest ściśle związana z kultem Najświętszego Serca Jezusa. Do jej rozwoju przyczynił się św. Jan Paweł II, przeciwstawiając ją cywilizacji śmierci. Por. J. HOJNOWSKI, *Słownik kultu...*, dz. cyt., s. 54-55.

miłości Bożej we współczesnym świecie w wielu dziedzinach życia społecznego, kształtujących oblicze świata i Kościoła⁵³.

Rozwój idei cywilizacji miłości nastąpił wraz z pontyfikatem św. Jana Pawła II. Podejmując myśl św. Pawła VI, oparł on cywilizację miłości na czterech zasadach: pierwszeństwa osoby przed rzeczą, etyki przed techniką, preferencji opcji „być” nad „mieć”, miłosierdzia nad sprawiedliwością⁵⁴.

Zdaniem św. Jana Pawła II, kryzys cywilizacji zachodniej jest owocem zaprogramowanej sekularyzacji, którą może powstrzymać cywilizacja miłości oparta na wartościach: pokoju, wolności, sprawiedliwości i solidarności, a zwłaszcza miłości (por. 1 J 4,8)⁵⁵. W encyklice *Redemptor hominis* św. Jan Paweł II głosił: „Człowiek nie może żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa”⁵⁶.

Miłość uświadamia człowiekowi jego godność i wartość jako osoby, a personalistyczna koncepcja człowieka akcentuje wspólnotowy charakter cywilizacji miłości bazującej na miłości. Miłość bowiem nie polega na swobodnym czynieniu czegokolwiek, lecz na odpowiedzialnym darowaniu siebie innym w wolności. Według św. Jana Pawła II, wszystko, co sprzeciwia się miłości, jest zagrożeniem cywilizacji miłości, m.in. egoizm (jednostkowy, społeczny i narodowy – nacjonalizm) oraz indywidualizm (antyteza personalizmu)⁵⁷. Istotne zadanie w personalistycznym kształtowaniu cywilizacji miłości odgrywa rodzina, a w niej rodzice. Ich misja wychowawcza, oparta na prawdzie i miłości, stanowi formę apostołatu w odpowiedzi na powołanie do ojcostwa i macierzyństwa.

⁵³ Zob. E. ZIEMANN, *Cywilizacja miłości i prawdy w nauczaniu papieża Pawła VI i Jana Pawła II*, „Symposium” 1(28) (2015), s. 93-96.

⁵⁴ Por. J. KOWALSKI, *Cywilizacja miłości*, w: *Wielka encyklopedia nauczania Jana Pawła II*, Radom 2014, s. 136-139.

⁵⁵ Zob. JAN PAWEŁ II, *List apostolski Tertio millennio adveniente*, Rzym 1994, 52.

⁵⁶ Por. TENŻE, *Encyklika Redemptor hominis*, Rzym 1979, 10.

⁵⁷ Por. TENŻE, *List do rodzin Gratissimam sane*, Rzym 1994, 14.

Ten naturalny rodzaj komunii osób wyraża się w ich wzajemnej miłości, a także w przyjęciu i wychowaniu potomstwa. Włączenie w dzieło wychowania innych ludzi lub instytucji (Kościoła, szkoły) ma na celu jedynie subsydialne wzmacnianie ich miłości rodzicielskiej⁵⁸.

Rodzina chrześcijańska żyjąca ewangeliczną duchowością staje się miejscem kształtowania cywilizacji. W niej człowiek uczy się tolerancji, szacunku i dialogu, opierających się na prawdzie, wolności, miłości, odpowiedzialności, sprawiedliwości i bezinteresowności. Rodzina wrażliwa na zagrożenia pochodzące ze świata broni się zwłaszcza przed egoizmem promującym postawy konsumpcyjne ukierunkowane bardziej na „mieć”, niż na „być”. W rodzinie człowiek uczy się też szacunku dla każdego życia, przeciwstawiając się cywilizacji śmierci.

Nadzieją w służbie cywilizacji miłości była dla św. Jana Pawła II młodość. Dostrzegając grożące jej niebezpieczeństwa, upatrywał ich przyczynę w braku integralnej koncepcji człowieka oraz właściwej hierarchii wartości w odniesieniu do tych aspektów życia społecznego, które promują cywilizację śmierci w kwestiach życia od poczęcia aż do naturalnej śmierci⁵⁹.

W obszernym nauczaniu św. Jana Pawła II odnoszącym się do Bożego Serca istotne miejsce zajmuje zagadnienie cywilizacji miłości. W czasie pielgrzymki do Paray-le-Monial w 1986 roku papież prosił małżonków, aby przyjęli Serce Jezusa i powierzyli mu swoje rodziny. Rodzina bowiem jest podstawową komórką budowania cywilizacji miłości⁶⁰. Papież wręczył też list przełożonemu generalnemu jezuitów Peterowi-Hansowi Kolvenbachowi, zachęcając w nim zakon do szerzenia kultu do Bożego Serca: „Spoglądając na Serce Jezusa, serce człowieka uczy się poznawać prawdziwy i jedyny sens własnego życia, (...) łączenia synowskiej miłości do

⁵⁸ Zob. E. ZIEMANN, *Cywilizacja miłości...*, dz. cyt., s. 98-99.

⁵⁹ Por. J. KOWALSKI, *Cywilizacja miłości*, dz. cyt., s. 138; J. WRÓBEL, *Życie od Boga i dla Boga*, w: T. Styczeń, J. Nagórny (red.), *Evangelium vitae. Tekst i komentarze*, Lublin 1999, s. 177-208.

⁶⁰ Zob. JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymka do Paray-le-Monial*, w: C. Drażek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 96-97.

Boga z miłością bliźniego. Tak oto – a jest to prawdziwe zadośćuczynienie, którego oczekuje Serce Zbawiciela – na ruinach nienawiści i przemocy będzie mogła powstać cywilizacja miłości Chrystusa”⁶¹.

Papież nawiązał też do kwestii cywilizacji miłości w czasie kanonizacji Klaudiusza de la Colombière’a – w kontekście prowadzenia nowej ewangelizacji: „Aby dziś prowadzić nową ewangelizację, trzeba uznać, że Serce Chrystusa jest sercem Kościoła. To on prowadzi drogą błogosławieństw serca czyste i spragnione sprawiedliwości. (...) Zażyłość z Sercem Jezusa sprawia, że serce człowieka otwiera się na cały świat”⁶².

Konieczność budowy cywilizacji miłości w Kościele i świecie w ramach nowej ewangelizacji papież uświadamiał zgromadzonym na zakończenie II Polskiego Synodu Plenarnego w katedrze św. Jana w Warszawie w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa w 1999 roku. Kościół jest powołany do głoszenia nieskończonej miłosiernej miłości Boga, której obrazem jest Najświętsze Serce Jezusa, gdyż tylko miłość mająca swoje źródło w Jego Sercu jest zdolna przemienić serce człowieka, aby świat stał się bardziej ludzki i Boży przez cywilizację miłości⁶³. A w liście skierowanym do kard. Franciszka Macharskiego 22 czerwca 2000 roku z okazji ogólnopolskich uroczystości ku czci Serca Pana Jezusa w Krakowie papież Polak pisał: „Serce Chrystusa przebite na krzyżu (...) jest nieustannie otwarte dla ludzi. Z Bożego Serca (...) czerpiemy nieprzerwanie siłę do budowania w nas samych i w świecie cywilizacji prawdy i miłości. Podstawowym środowiskiem, gdzie rozwija się cywilizacja miłości, jest rodzina (...). Serce Boże daje moc i łaskę, aby stały się one Kościołem domowym, szkołą ofiarnej miłości, wiary i szacunku dla życia”⁶⁴.

Cywilizacja miłości opiera się na uznaniu powszechnego zwierzchnictwa Boga, będącego niewyczerpanym źródłem miłości. Akceptacja

⁶¹ Tamże, s. 101.

⁶² TENŻE, *Kanonizacja Klaudiusza la Colombière*, w: C. Drążek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego...*, dz. cyt., s. 132.

⁶³ Por. TENŻE, *Pielgrzymka do Polski*, w: C. Drążek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego...*, dz. cyt., s. 125-126.

⁶⁴ TENŻE, *Poświęcenie rodzin*, w: C. Drążek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego...*, dz. cyt., s. 170.

tej podstawowej prawdy wiary przyczynia się do budowy społeczeństwa godnego człowieka, zgodnie z wymogami prawa Bożego. Poznawanie zaś jej, zwłaszcza przez kontemplację oblicza Jezusa i Jego Serca, będącego źródłem prawdy, miłości i świętości, przemienia ludzkie serce. Zbawcza miłość Boga, ukazana głównie w przebitym Sercu Jezusa, pozwala człowiekowi poznać prawdę o sobie samym, własnej godności i przeznaczeniu: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3,16). Przeniknięte zaś cywilizacją miłości struktury społeczne, kulturalne, ekonomiczne i polityczne wpływają na integralny rozwój osoby ludzkiej, podkreślając znaczenie dobra wspólnego i pokoju. Ponadto cywilizacja miłości promuje wartość solidarności i sprawiedliwości w budowaniu relacji międzyludzkich bez względu na rasę, pochodzenie i wyznanie.

Zakończenie

Wieloaspektowe ujęcie zagadnienia *Boże Serce w misterium swojego otwarcia na współczesny świat* miało na celu przybliżenie istotnych elementów związanych z rzeczywistością Najświętszego Serca Jezusa. Konieczne było zaprezentowanie znaczenia słowa „serce” w Biblii, aby odkryć bogactwo jego symboliki w kontekście Serca Bożego jako przedmiotu kultu. Z kolei refleksja nad wcieleniem i odkupieniem Jezusa Chrystusa odsłaniała plan Bożej miłości zawarty w historii zbawienia człowieka. Pytanie o aktualność misterium Bożego Serca w swoim otwarciu na współczesność uzyskało odpowiedź w zagadnieniu idei społecznego królestwa Bożego Serca i jego realizacji w misji cywilizacji miłości, stanowiącej istotę nowej ewangelizacji.

Bibliografia

- Bernard C. A., *La spiritualità del cuore di Cristo culto-devozione-spiritualità*, w: *La spiritualità del cuore di Cristo*, Bologna 1990, s. 37-48.
- Bérulle P. de, *Œuvres complètes*, t. 7, Paris 1996.

- Bourgeois A., *L'expérience spirituelle du Père Dehon*, „Studia Dehoniana” 23, Roma 1990.
- Bourgeois A., *Le Père Dehon et „Le Règne du Cœur de Jésus 1889-1892”*, „Studia Dehoniana” 25/1, Roma 1990.
- Daniluk M., *Dehon Léon*, w: R. Łukaszyk (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1985, k. 1098-1099.
- Dehon L., *Koronki do Najświętszego Serca Jezusowego*, t. 1: *Wcielenie*, Kraków 2018.
- Dehon L., *Koronki do Najświętszego Serca Jezusowego*, t. 2: *Męka*, Kraków 2019.
- Dehon L., *Notes sur l'Histoire de ma Vie*, t. 2, Roma 1976.
- Dehon L., *Notes sur l'Histoire de ma Vie*, t. 3, Roma 1977.
- Dehon L., *Œuvres Sociales*, t. 1, Napoli–Andria 1978.
- Dehon L., *Œuvres Sociales*, t. 4, Andria 1985.
- Dehon L., *Œuvres Spirituelles*, t. 1, Andria 1982.
- Dehon L., *Œuvres Spirituelles*, t. 2, Andria 1983.
- Dehon L., *Œuvres Spirituelles*, t. 3, Andria 1983.
- Dehon L., *Œuvres Spirituelles*, t. 4, Andria 1984.
- Dehon L., *Œuvres Spirituelles*, t. 7, Andria 1985.
- Dorresteijn H., *Vita e personalità di Padre Dehon*, Bologna 1978.
- Falleur S., *Cahiers*, „Studia Dehoniana” 10, Roma 1979.
- Hojnowski J., *Słownik kultu Serca Jezusowego*, Kraków 2000.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Rzym 1979.
- Jan Paweł II, *Kanonizacja Klaudiusza la Colombière*, w: C. Drążek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 127-137.
- Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, Rzym 1994.
- Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane*, Rzym 1994.
- Jan Paweł II, *Pielgrzymka do Paray-le-Monial*, w: C. Drążek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 90-102.

- Jan Paweł II, *Pielgrzymka do Polski*, w: C. Drążek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 103-126.
- Jan Paweł II, *Poświęcenie rodzin*, w: C. Drążek (red.), *Jan Paweł II – Serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 170.
- Jóźwiak F., *Cierniem koronowanie*, w: R. Łukaszyk (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1985, k. 472.
- Kiejza A., *Serce*, w: E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 18, Lublin 2013, k. 6-7.
- Kowalski J., *Cywilizacja miłości*, w: *Wielka encyklopedia nauczania Jana Pawła II*, Radom 2014, s. 136-139.
- Kudasiewicz J., *Biczowanie Chrystusa*, w: R. Łukaszyk (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1976, k. 514-515.
- Ledure Y., *Il regno sociale del Sacro Cuore in Padre Dehon*, „Dehoniana” 74 (1988), s. 211-233.
- Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989.
- Miłość*, w: X.-L. Dufour (red.), *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1990, s. 484-492.
- Miłość*, w: A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny słownik biblijny*, Warszawa 1995, s. 737-739.
- Misiurek J., *Serce Jezusa*, w: E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 18, Lublin 2013, k. 7-11.
- Misiurek J., *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*, Lublin 2014.
- Napora K., *Uwierzyli Pismu i Słowu. Lectio divina do wybranych fragmentów Ewangelii*, Kraków 2018.
- Palermo G., *Leone Dehon apostolo della riparazione*, Roma 1991.
- Pius XII, Encyklika *Haurietis aquas* o kulcie Najświętszego Serca Jezusowego, w: L. Poleszak (red.), *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła. Dokumenty Magisterium Kościoła o Najświętszym Sercu Pana Jezusa od Klemensa XIII do Benedykta XVI*, Kraków 2006, s. 137-168.
- Poleszak L., *Serce Jezusa niezgłębione źródło miłości Boga*, Kraków 2007.

- Poleszak L., *Serce Zbawiciela. Kult Najświętszego Serca Jezusowego w Zgromadzeniu Księża Najświętszego Serca Jezusowego (1878-2009)*, Kraków 2010.
- Pyc M., *Odkupienie*, w: E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2010, k. 312-314.
- Serce*, w: X. Léon-Dufour (red.), *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1990, s. 871-874.
- Szlaga J., Wegner B., *Ecce Homo*, w: R. Łukaszyk (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 4, Lublin 1983, k. 640-641.
- Tessarolo A., *Limpegno sociale di Padre Dehon e la sua spiritualità*, „Dehonia-na” 78 (1990), s. 147-158.
- Tessarolo A., *Teologia Serca Jezusowego*, tłum. Z. Morawiec, Kraków 1997.
- Wójcik E., *Odkupienie*, w: E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2010, k. 308-309.
- Wróbel J., *Życie od Boga i dla Boga*, w: T. Styczeń, J. Nagórny (red.), *Evangelium vitae. Tekst i komentarze*, Lublin 1999, s. 177-208.
- Zarzycki S. T., *Serce*, w: M. Chmielewski (red.), *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków 2002, s. 808-809.
- Zieliński J., *Serce Jezusa. Początek i przeznaczenie człowieka*, Kraków 2014.
- Ziemann E., *Być kapłanem Serca Jezusowego. Duchowość kapłańska o. Leona Jana Dehona (1843-1925)*, Kraków 2006.
- Ziemann E., *Cywilizacja miłości i prawdy w nauczaniu papieża Pawła VI i Jana Pawła II*, „Symposium” 1(28) (2015), s. 93-96.
- Ziemann E., *Kult Najświętszego Serca Jezusa w Polsce w perspektywie 250. rocznicy ustanowienia święta*, w: J. Królikowski, J. Wełna (red.), *Odnowić pamięć o miłości Bożej. Materiały z sympozjum naukowego poświęconego kultowi Serca Jezusowego*, Kraków 2014, s. 7-48.
- Ziemann E., *Małgorzata Maria Alacoque*, w: E. Ziemann (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 11, Lublin 2006, k. 1019-1021.
- Ziemann E., *Misterium*, w: E. Ziemann (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 12, Lublin 2008, k. 1264.
- Ziemann E., *Serce Jezusa*, w: E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 18, Lublin 2013, k. 11-27.

Ks. Eugeniusz Ziemann – sercanin, doktor teologii, wykładowca teologii duchowości sercańskiej w Wyższym Seminarium Misyjnym Księży Sercanów w Stadnikach; członek Polskiego Stowarzyszenia Teologów Duchowości i Polskiego Towarzystwa Teologicznego.